

10-Mavzu: Hozirgi davrda jahon mamlakatlari ta'lim tizimi va pedagogika fani rivoji.

Mashg'ulot rejasi:

1. XXI asr jahon ta'lim tizimidagi global tendensiyalar.
2. Iqtisodiy rivojlangan davlatlar ta'lim tizimi.
3. Ta'lim modellari.
4. Xalqaro loyihalar va ta'lim dasturlari.

Adabiyotlar:

1. Хошимов К., Нишонов С., Иномова М., Ҳасанов Р. Педагогика тарихи. – Т.: Ўқитувчи, 1996.
2. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi. – T.: O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2005.
3. Xasanboyev J, To'raqulov X., Xaydarov M., Hasanboyeva O. Pedagogika fanidan izohli lug'at. – T.: Fan va texnologiya, 2008.
4. Niyozov G'., Axmedova M. Pedagogika tarixidan seminar mashg'ulotlari. – T.: NOSHIR, 2011.
5. Нишонов С. Комил инсон тарбияси. – Т.: Истиқлол, 2003.
6. Ма'naviyat yulduzlari (Markaziy Osiyolik mashhur siymolar, allomalar, adiblar). – T.: A.Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1999.

XXI asr jahon ta'lim tizimidagi global tendensiyalar.

Dunyo ta'lim makonining yuzaga kelishi, faol integratsion jarayonlar, ta'limni “inson kapitali” sifatida e'tirof etilishi, ma'lumot haqidagi diplomlarning dunyo bo'ylab tan olinishi chet el tajribasini o'rganish jarayonini tezlashtiradi.

2011yilda XTSK (Xalqaro ta'lim standart klassifikatsiyasi) yangilandi. Ta'limning xalqaro standart tasnifi (TXST) Birlashgan Millatlar Tashkilotining xalqaro ijtimoiy-iqtisodiy tasniflash tizimining bir qismidir. Ushbu tizim statiskada xalqaro miqiyosda taqqoslanadigan ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish uchun ishlatiladi. TXST-bu ta'lim dasturlar va tegishli malakalarni ta'lim darajasi va sohasi bo'yicha tartibga solish uchun qollanma bo'lgan tasnifdir. TXST 2011-yil noyabr oyida YUNESKO Bosh konferensiyasining 36- sessiyasida qabul qilingan. Dastlab YUNESKO tomonidan 1970 yilda ishlab chiqilgan va 1997 yilda birinchi marta qayta ko'rib chiqilgan. TXST milliy va xalqaro miqiyosda ta'lim statiskasini to'plash va taqdim etishvositasi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu xujjat dunyo bo'ylab ta'lim tizimidagi yangiliklarni aniqroq aks ettirish uchun vaqti-vaqti bilan yangilanib turadi.

0-kichik yoshgacha bo'lgan bolalar-0-7 yoshgacha-o'qish davomiyligi-6-7 yil

1-boshlang'ch ta'lim-5-7 yosh- o'qish davomiyligi-4-7 yil

2-o'rta ta'limning 1-bosqichi-10-13 yosh-5 yil

3- o'rta ta'limning 2-bosqichi-14-16 yosh-2-3 yil

4-o'rta professional ta'lim-16-18 yosh-1-4 yil

5-o'rta professional ta'lim (uchlamchi ta'lim)-16-18 yosh-1-4 yil

6-bakalavr yoki uning ekvivalenti -yoshi cheklanmagan-3-4 yil

7-magistratura yoki uning ekvivalenti-cheklanmagan-5 yildan kam bo'lmagan

8-doktarantura yoki uning ekvivalenti-cheklanmagan-3 yildan kam bo'lmagan.

Jahon ta'lim tizimining ko'p omilli ko'rinishga egaligi metablokli, makroregional va alohida davlatlardagi ta'lim tizimini tahlil etishga imkon beradi. Jahon ta'lim tizimining o'zaro aloqadorligi va o'zaro harakati belgilariga ko'ra regionlarni bir necha turga bo'lish mumkin:

Birinchi turga integrasion jarayon generatorlari hisoblangan regionlar kiradi. Bunday regionga eng yorqin misol sifatida G'arbiy Yevropani keltirish mumkin. Birluk g'oyasi 1990 yillardan G'arbiy Yevropa davlatlarida ta'lim islohotlarining asosiga aylandi. Birinchi turga mansub regionlarga shuningdek, AQSH va Kanada kabilarni ham kiritish mumkin. Jahonda integratsion jarayonlarning generatori sifatida yangi Osiyo-Tinchokeani regionni ham shakllanmoqda. Unga Koreya, Tayvan, Singapur va Gonkong, shuningdek, Malayziya, Tayland, Filippin va Indoneziya kabi davlatlarni kiritish mumkin.

Ikkinchi turga integratsion jarayonlarga muvaffaqiyatli javob qaytarayotgan hududlar tegishli. Birinchi navbatda bu Lotin Amerikasi davlatlaridir. Tarixda bo'lgani singari bugungi kunda ham Lotin Amerikasiga integratsion o'choqlar zonasi sifatida AQSH va G'arbiy Yevropa tomonidan ta'sir ko'rsatilmoqda.

Uchinchi turga ta'lim jarayoni integratsiyasiga kam e'tibor qaratayotgan regionlar kiradi. Mazkur guruhga Sahara janubidan boshlab Afrika davlatlarining katta qismi, janubiy va janubiy-sharqiy Osiyoning qator davlatlari, Tinch va Atlantika okeani havzasidagi uncha katta bo'lmagan orol davlatlarini kiritish mumkin. Afrika davlatlarida maktab ta'limining davomiyligi minimal daraja – 4 yildan kam. Mazkur hududlarda aholining ko'pchiligi savodsiz. Masalan, janubiy Saharada yashovchi 140 mln afrikalik savodsizligicha qolmoqda. Maktab ta'limi davomiyligining eng pastligi Nigeriyada – 2,1 yil, keyin Burkina-Fasoda – 2,4 yil, Gviniyada – 2,7 yil, Jibutida – 3,4 yil.

XX asrning oxiriga kelib qator iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy sabablarga ko'ra ta'limning uzluksizligi va integratsion jarayonlarda og'ishlar kuzatilayotgan hududlar ajratib ko'rsatildi. Bunday hududlarga arab davlatlari, Sharqiy Yevropa va Sobiq SSSR davlatlari kiradi. Arab davlatlarida ichki integratsiyaga tayanadigan to'rtta subregionni shakllantirisha intilish kuzatilmoqda. Bu hududlarga: Mag'rib (Liviya bilan birga), Yaqin Sharq (Misr, Iroq, Suriya, Livan, Iordaniya), Fors ko'rfazi (Saudiya Arabistoni, Quvayt, BAA, Qatar, Ummon, Baxrayn), Qizil dengiz bo'yi va Mavritaniya davlatlari.

Iqtisodiy rivojlangan davlatlar ta'lim tizimi

Rivojlangan xorijiy davlatlarda ta'limning mamlakat ichki siyosatiga faol tasir etadigan ijtimoiy jarayon ekanligining e'tirof qilingani haqiqatdir. Shu tufayli ham rivojlangan mamlakatlarda maktab ehtiyojini iqtisodiy ta'minlashga ajratilayotgan mablag' miqdori yildan-yilga oshib bormoqda.

Masalan, yaponlarda "maktab muvaffaqiyat va farovonlik timsoli"gina bo'lib qolmay, "u insonlarni barkamollashtiradi", degan fikr ishonch va e'tiqodga aylangan.

Ta'lim to'g'risida g'amxo'rlik qilish taniqli siyosatchilarning ham hamisha diqqat e'tiborida bo'lgan. Shuning uchun ham AQSHning sobiq Prezidenti R.Reyganni, Buyuk Britaniya Bosh vaziri M.Techcherni, Frantsiya Prezidenti F.Mitteranlarni maktab islohotining tashabbuskorlari deb bejiz aytishmaydi. F.Mitteran maktabni "Jamiyatni harakatlantiruvchi kuch" deb hisoblagan.

Rivojlangan mamlakatlarda pedagogik tadqiqotlarni amalga oshiradigan ko'p sonli ilmiy muassasalar ishlab turibdi. Germaniyada ularning soni ikki mingdan ortiq. Frantsiya, AQSH, Yaponiyada ta'lim-tarbiya nazariyasi muammolari bilan yuzlab davlat va xususiy tashkilotlar, universitetlar, pedagogik tadqiqot markazlari shug'ullanmoqdalar. Ular faoliyatini esa xalqaro ta'lim markazlari, masalan, AQSHda xalqaro ta'lim instituti muvofiqlashtirib bormoqda. Ko'pchilining faoliyati o'quv dasturini takomillashtirish va qayta ishlab chiqishga qaratilgan.

XX asrning 80-yillaridan boshlab Buyuk Britaniyada ham AQSHdagi singari o'rganilishi majburiy bo'lgan fanlar doirasi kengaytirildi. Ingliz tili va adabiyoti, matematika va tabiiy fanlar o'quv jadvalining yadrosini tashkil etadigan bo'ldi. Qolgan o'quv fanlarini tanlab olish o'quvchilar va ota-onalar ixtiyorida.

«Yangi dunyo»ning pedagogik g'oyalari Frantsiya va Germaniya ta'limiga ham sezilarli ta'sir etayotir.

Germaniyada to'liqsiz o'rta maktablarida asosiy o'quv fanlari bilan bir qatorda tanlab olinadigan ximiya, fizika, chet tillari kiritilgan o'quv dasturlari ham amalga oshirilayotir. Bu o'quv dasturi tobora to'liqsiz o'rta maktab doirasidan chiqib, o'rta maktablar va gimnaziyalarni ham qamrab olmoqda.

Frantsiya boshlang'ich maktablarida ta'lim mazmuni ona tili va adabiyoti hamda matematikadan iborat asosiy, tarix, geografiya, aholishunoslik, tabiiy fanlar, mehnat ta'limi, jismoniy va estetik tarbiya kabi yordamchi o'quv fanlariga bo'linadi.

Yaponiya maktablari ikkinchi jahon urushidan keyinok Amerika ta'limi yo'lidan bordi. Lekin shunga qaramay, bu ikki mamlakat o'quv dasturida bir qator farqlar ko'zga tashlanadi. Yaponiyada o'quv dasturlari jiddiy murakkablashtirilgan, asosiy fanlar majmui ancha keng, bir qator yangi maxsus va fakultativ kurslar kiritilgan. Masalan, umumiy o'rta ta'lim maktablarining yangi musiqa ta'limi o'quv dasturiga milliy va jahon mumtoz musiqasini o'rganish ham kiritilgan.

Shuni ta'kidlash lozimki, iqtisodiy rivojlangan davlatlarda XX asrning 60-80-yillarida tabiiy-ilmiy ta'lim dasturi tarkibiga fizika, ximiya, biologiya, ba'zi hollarda astronomiya, geologiya, mineralogiya, fiziologiya, ekologiya elementlari kiritilib, u AQSh va Frantsiyada 4 yil, Buyuk Britaniyada 6 yil, Germaniyada 2 yil o'qitiladi. O'quv dasturlarini integratsiyalash jarayonida yangi-yangi kurslar paydo bo'la boshladi. Frantsiyada XX asrning 70-80-yillarda to'liqsiz o'rta maktablar o'quv dasturidagi tabiiy-ilmiy va gumanitar turkumiga eksperimental, iqtisodiy-gumanitar kurslar kiritiladi.

Hozirgi paytlarda rivojlangan mamlakatlar o'quv dasturiga integratsiyalashtirilgan kurslarni kiritish to'la amalga oshirildi: Frantsiya maktablarida ularga 6-10 foiz, Buyuk Britaniya maktablarida 15 foiz o'quv soatlari ajratildi.

Maktablarda amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim ishini tabaqalashtirish muammolarini keltirib chiqardi.

Iqtisodiy rivojlangan xorijiy mamlakatlarda ta'limni tabaqalashtirish eng dolzarb masalaga aylangan. O'quvchilarni tabaqalashtirib o'qitish xorijiy mamlakatlarda asosan boshlang'ich ta'lim kursidan keyin amalga oshiriladi. Masalan, frantsuz pedagoglari ta'lim jarayonida sinf o'quvchilarini uch tabaqaga ajratib o'qitishni afzal ko'radilar. Bular quyidagilar:

1. Gomogenlar – matematika va gumanitar yo'nalishda ish olib bora bo'ladigan o'quvchilar.

2. Yarim gomogen – tabiiy turkumdagi fanlarni o'zlashtira olishga moyil o'quvchilar.
3. Geqeron – barcha fanlarni har xil saviyada o'zlashtiradigan o'quvchilar va hokazo.

Tabaqalashtirish jarayonining yangi muhim yo'nalishi to'ldiruvchi ta'limni rivojlantirish bo'lib qolmoqda.

To'ldiruvchi maktablar paydo bo'lishining sababi AQSh va G'arbiy Yevropada o'zlashtirishi past o'quvchilarning ko'payib borayotganligi, funktsional savodsizlik avj olayotganligidir.

To'ldiruvchi ta'lim maktabgacha tarbiya muassasalarida, maktab va litseylarda amalga oshirilmoqda. AQShda bu xizmatga ommaviy axborot vositalarining imkoniyatlari ham safarbar etilgan. Milliy telekompaniya maxsus o'quv kanali orqali 130 soatlik o'quv ko'rsatuvlari tashkil etiladi.

O'quv jarayonlarini tabaqalashtirib olib borish bo'yicha chet el mamlakatlarining ko'pchiligida tadqiqotlar davom ettirilmoqda.

Rivojlangan davlatlarda iqtidorli bolalarga e'tibor tobora ortib bormoqda.

Keyingi davrlarda o'z tengdoshlariga nisbatan qobiliyatda bir necha barobar ilgari lab ketgan bolalar ko'plab topilmoqda. Ular o'qishni juda erta boshlab ta'lim kurslarini o'zlashtirishda katta shov-shuvlarga sabab bo'ladigan darajada muvaffaqiyatlarga erishadilar.

Shunday iqtidorlar maktabi G'arbda XX asrning 60-yillardayoq paydo bo'lgan edi. Bunday maktablarning o'quv dasturlari bolalar qobiliyati va imkoniyatini to'la ro'yobga chiqarishni ta'minlab berish darajasida murakkab tuzilgan.

Qobiliyatli bolalar bilan ishlash dasturlari AQSHda keng quloch yoygan. Ayrim shaharlarda oliy toifali bolalar bog'chalari ochilgan bo'lib, ularda 4-5 yoshli o'quvchilar maktab dasturida o'qitiladilar. AQSHda "Merit" dasturi asosida har yili yuqori sinflar va kollejlardan eng qobiliyatli bolalardan 600 mingtasi tanlab olinadi. Ular o'rtasida test sinovlari o'tkazilib eng qobiliyatli 35 ming o'quvchi tanlab olinadi va o'qitiladi. Ularga turli imtiyozlar, stipendiyalar, yaxshi shart-sharoitga ega bo'lgan turar-joy, eng oliy darajadagi universitetlarga qabul va boshqalar amalga oshiriladi.

Lekin iqtidorli bolalarga qarama-qarshi qutbda turgan aqli zaif o'quvchilarning taqdiri ham chet ellik hamkasblarni tobora tashvishlantirmoqda, bunday holni kelib chiqish sabablarini o'rganish, oldini olish bo'yicha ko'pgina profilaktik ishlar olib borilmoqda va ular uchun maxsus maktablar ochilmoqda. Lekin statistik ma'lumotlar bunday bolalar soni tobora oshib borayotganligini ko'rsatayotir.

XX asrning 70-yillarida AQSHda kelajak maktabi umummilliy loyihasini amalga oshirishga kirishildi. Bu eksperiment mazmuni o'qituvchi buyrug'i bilan ish tutish, ko'proq o'quvchilarga mustaqil ishlash imkoniyatini berishdan iborat. Ta'lim tarkibi sinfda ishlash, mustaqil mashg'ulot, o'qituvchi konsultatsiyasini o'z ichiga oladi.

Germaniya maktablarida sinfda o'quvchilar sonini qisqartirish sari yo'l tutilgan. Bunday o'quvchilarning har biriga individual paketlar (topshiriqlar) tarqatiladi. Toshiriqlarni o'quvchi mustaqil bajaradi, lozim bo'lganda u o'qituvchidan konsultatsiya oladi.

Yuqorida bayon qilinganlardan ko'zda tutilgan maqsadlar:

- maktablarning insonparvarlik, umuminsoniylik yo'nalishlarini kuchaytirish;

- o'quvchi shaxsini shakllantirishning eng samarali yo'llarini qidirib topish;
- tarbiyaning yangi shakllarda – o'quvchilar kengashi, maktab kengashlaridan, tarbiyaviy o'yinlardan foydalanish;
- maktab o'quv dasturlarini ixtisoslashtirish, fanlarning o'zaro aloqasini mustahkamlash, takomillashtirish;
- maktabni mehnat, insoniy faoliyat bilan yaqinlashtirish, kasbga yo'naltirish ishlarini qayta tashkil etish;
- tabaqalashtirib o'qitishni yo'lga ko'yish, maxsus o'kuv muassasalarini (ham iqtidorli, ham aqliy, jismoniy zaif o'quvchilar uchun) rivojlantirish;
- yangi, ya'ni o'quv texnik vositalarni ta'limdagi salmog'ini oshirish, o'kituvchilar uchun kompyuter ta'limini yo'lga ko'yish;
- pedagogik g'oyalarni amalga oshirishda keng kamrovli tadqiqotlarni amalga oshirishdan iboratdir.

AQSh ta'lim tizimi

Amerika Qo'shma shtatlarida ta'lim tizimining tuzilishi quyidagicha:

- 1) bolalar 3 yoshdan 5 yoshgacha tarbiyalanadigan maktabgacha tarbiya muassasalari;
- 2) 1-8- sinflargacha bo'lgan boshlang'ich maktablar (bunday maktablarda 6 yoshdan 13 yoshgacha o'qiydilar);
- 3) 9-12-sinflardan iborat o'rta maktablar (bu maktablarda 14-17 yoshgacha bo'lgan bolalar ta'lim oladilar). U quyi va yuqori bosqichdan iborat.
- 4) Amerika Qo'shma Shtatlarida navbatdagi ta'lim boskichi oliy ta'lim bo'lib, u 2 yoki 4 yil o'qitiladigan kollejlarda hamda dorilfununlar va boshqa oliy o'kuv yurtlari tarkibida tashkil etilgan aspirantura yoki doktoranturalardir.

AQShda majburiy ta'lim 16 yoshgacha amal qiladi. Bu mamlakatdagi o'quv yurtlari davlat, jamoa, xususiylar tasarrufida va diniy muassasalar ixtiyorida bo'lishi mumkin.

Amerikada 3 yoshgacha bolalar tarbiyasi bilan onalar shug'ullanadilar, lekin ularga hech qanday imtiyozlar berilmagan. Uch yoshdan besh yoshgacha xususiy yoki davlat bog'chalaridan foydalanish mumkin, lekin bolalar bog'chalari kichik va bu tizim kam rivojlangan. Enaga yonlash bir xaftada 200 dollarga tushadi. Bog'chalarda yagona bir dastur mavjud emas. Kerak bo'luvchi hamma jixozlar va ovqatni ota-onalarning o'zi olib keladi. Besh yoshdan esa «Kinder garde» deb ataluvchi tayyorlov muassasalarida ta'lim boshlanadi. Boshlang'ich maktab 6 yoshdan to 13-15 yoshgacha bo'lgan bolalarni qamrab oladi. Bu boshlang'ich maktablarda umumiy savodxonlik va kasbga yunaltirish vazifalari hal etiladi. Sinfdan-sinfga ko'chish o'quvchining o'zlashtirganlik darajasiga bog'liq. Boshlang'ich ta'lim turli shtatlarda turlicha belgilangan (4, 5, 6, 8 yil). Maktablarda turli xil to'garaklar, uchrashuvlar, sayohatlar uyushtiriladi, ammo ularning hammasiga xaq to'lash lozim. O'rta maktablar quyi va yuqori bosqichlardan iborat. 9-sinfni bitirgan talabalar tanlov asosida o'rta maktabga qabul qilinadi. Urtta maktablarda to'rt yil o'qishda kasb-kor asoslari berib boriladi.

AQShda OO'Yulari asosiy funksiyalariga ko'ra quyidagi 6 turga tasniflanadi:

1. Tadqiqot universitetlari: I va II guruh. (3%, 125 OO‘YU), doktorlik darajasini beradi. Bu universitetlarning I va II guruhlari orasidagi farq federal moliyaviy yordam hajmi bilan bog‘liq, ya‘ni II guruh OO‘Yulariga nisbatan kamroq mablag‘ ajratiladi.

2. Doktorlik universitetlari: I va II guruh (3%, 111 OO‘YU). Ta‘limning barcha bosqichlarini o‘z ichiga oladi. I va II guruh orasida farq ilmiy darajalar soniga bog‘liq: I guruh uchun 5ta yo‘nalish bo‘yicha 40 ta doktorlik darajasi, II guruh uchun 3ta yo‘nalish bo‘yicha 10ta doktorlik darajasi beriladi.

3. Magistrlik o‘quv muassasalari (15%, 529 OO‘YU), bakalavriat va magistrlik dasturlariga ega. Bu o‘quv muassasasini ko‘p tarmoqli hamda keng qamrovli universitet va kollejlarda o‘qitiladi. I guruh – milliy, II guruh – regional hisoblanadi.

4. Bakalavr OO‘Yularining 4 yillik kollejlari – I, II guruh. (18%, 637 OO‘YU) – juda katta to‘lov asosida o‘qitiladigan, mamlakatning eng nufuzli universitetlari magistraturalariga kadrlar etkazib beradigan elitar ta‘lim muassasalari.

5. Ixtisoslashtirilgan OO‘Yulari yoki bakalavr diplomi bilan qabul qilinadigan kasbiy maktablar (20%, 722 OO‘YU), (tibbiyot, xuquqshunoslik, pedagogik, boshqaruv va h.)

6. Ikki yillik kollejlarda va institutlarda (41%, 471 OO‘YU).

Yaponiya ta‘lim tizimi va uning o‘ziga xosliklari

Yaponiya – juda tez rivojlanayotgan davlat bo‘lib, bu hol asosan yaponlarning tabiatan mehmatsevarlik va ishbiarmonligi bilan bog‘liqdir. Dunyodagi barcha yangiliklar va yuksalishlar sari intilish, eng so‘nggi yutuqlardan foydalanish va ularni yanada rivojlantirish – bu yapon xalqining azaliy milliy odatlariga aylanib qolgan. Bugungi kunda Yaponiya dunyodagi barcha davlatlar uchun ochiq va halqaro hamkorlik maydonida faol ishtirok etib kelmoqda.

Yaponiya davlati 6800ga yaqin orollardan tashkil topgan bo‘lib, mamlakat maydonining 99%ni asosan eng yirik 4ta orol – Hokkaydo, Xonsyu, Sikoku va Kyusyu orollari tashkil etadi. Aholisi 127ming kishidan iborat. Aholi umrining davomiyligi millatning sog‘lomligini va aholi xayotining sifatini belgilovchi muhim bir ko‘rsatkichdir. Yaponlar uchun oila asosiy hayotiy boylik hisoblanadi. Bu joyda ajrashish dunyoning boshqa rivojlangan mamlakatlarga qaraganda ancha kam uchraydi. Yaponiya ta‘lim tizimi ham o‘ziga xosligi bilan ajralib turadi. Yaponiya zamonaviy ta‘lim tizimining tarixi quyidagi 5ta davrga bo‘linadi:

1. Asos solingan davr. 1867-1885 yillarni qamrab oladi. Zamonaviy ta‘limning ilk tuzilishiga asos solingan.

2. Birlashuv (konsolidatsiya) davri. 1886-1916 yillarni o‘z ichiga oladi. Turli maktab qonunlari chiqarilgan, tizimli ta‘lim yaratilgan.

3. Tarqalish (ekspansiya) davri. 1917-1936 yillarni o‘z ichiga oladi. Ta‘lim tizimi bo‘yicha favquloddagi kengash tavsiyalariga asosan rivojlantirildi.

4. Harbiy davr. 1937-1945 yillar. Militaristik ta‘lim tizimi.

5. Zamonaviy davr. 1945dan hozirgi davrgacha ta‘lim islohotlari.

Yaponiya ta‘limining shakllanishi 1867-1868 yillarda boshlangan. Yaponiya o‘z oldiga 2 vazifani: 1-boyish, 2-g‘arb texnologiyalarini Yaponiya ishlab chiqarishiga kiritish masalasini qo‘ydi va bu ishni amalga oshirish uchun birinchi galda ta‘lim tizimini tubdan o‘zgartirish kerakligini angladi.

1872 yili “Ta‘lim haqida” qonun qabul qilindi. Bunda yapon ta‘limi g‘arb ta‘limi bilan uyg‘unlashtirilgan. 1893 yilda kasb-ta‘limi yo‘nalishidagi 1-kollej paydo bo‘lgan. 1908 yilda

Yaponiya boshlang'ich ta'limni majburiy 6 yillik qilib belgiladi. 1946-yili qabul qilingan Konstitutsiya fuqarolarning ta'lim sohasidagi xuquq va burchlarini belgilab berdi. Unda barcha bolalar bepul umumiy ta'lim olishi shart ekanligi qayd etilgan. Hozirgi zamon yapon ta'lim tizimining tarkibi quyidagicha: bog'chalar, boshlang'ich maktab, kichik o'rta maktab, yuqori o'rta maktab, oliy ta'lim tizimlariga kiruvchi oliy o'quv yurtlari. Bolalar yoshlariga qarab 3,2,1 yillik ta'lim kurslariga jalb qilinadi. Yaponiyada maktabgacha ta'lim muassasalarining 59,9% - xususiy, 40,8% - davlatnikidir.

Maktabgacha ta'limga Yaponiyada katta e'tibor beriladi, chunki psixologlarning ta'kidlashicha 7 yoshgacha inson bilimlarni 70%ni, qolgan 30%ni butun qolgan umri davomida o'zlashtirar ekan. Maktabgacha tarbiya odatda oiladan boshlanadi. Yapon ayollari uchun onalik birinchi o'rinda turadi. Ko'pgina yapon ayollarining aytishlaricha, bola tarbiyasi – ularning hayotlarining maqsadlaridir.

Yapon tarbiyachilarining bolalarni kichik guruhlariga "xan"larga bo'lib o'qitishlari tarbiyaning asosiy xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Bu bolalarda qarorlar qabul qilishga, o'zgalar fikrini hurmat qilish, guruh a'zolarini barchasini tashabbuskor bo'lishga o'rgatadi. Bunday usul kichik maktablarda ham, o'rta maktablarda ham davom etadi. Bu guruhlar o'rtacha har 5 oyda shakllanib turadi. Yapon bolalariga sinfni boshqarish juda yoqadi. Shuning uchun har kuni bolalarning o'zlari boshqaruvchi tanlaydilar. Har bir bola bu vazifani bajarib ko'radi.

Boshlang'ich maktabda o'qituvchilar bolalarni tanqidga, ya'ni xulqlarini yomon tomonlarini, maktabdagi kamchilikni tanqid qilishni o'rgatadilar. Bundan ko'rinib turibdiki, o'qituvchi faqat ta'lim berish bilan cheklanib qolmay, bolaning har tomonlama rivojlanishiga ta'sir etadi. Shuning uchun ham Yaponiyada o'qituvchi kasbiga katta e'tibor beriladi. Yaponiya rivojlangan davlatlar ichida o'qituvchining maoshi davlat raxbarlari maoshidan ham yuqori bo'lgan yagona davlatdir.

Majburiy ta'lim. Ta'limning bu pog'onasi 6 yoshdan 15yoshgacha bo'lgan bolalarni o'z ichiga oladi. 6 yillik boshlang'ich ta'lim va 3 yillik o'rta maktab 9 yillik majburiy ta'limni tashkil etadi va u bepuldir. Muhtoj oilalarning bolalari bepul nonushta, o'quv qurollari, tibbiy xizmat bilan ta'minlanadi. Zarur bo'lgan hollarda ularning oilalariga moddiy yordam ko'rsatiladi. Shu bilan birga Yaponiyada xususiy maktablar ham mavjud.

Yuqori o'rta maktab 10,11,12-sinflarni o'z ichiga oladi, bunday maktablarning kunduzgi, sirtqi, kechki bo'limlari mavjud. O'quvchilarning 95%i kunduzgi maktablarda o'qiydi.

Yaponiyada o'quv yili – 240, AQShda – 180 kun. Yozgi kanikul iyun oyining oxirida boshlanib, avgustda tugaydi. Darslar kuniga 7 soatdan o'tiladi.

Universitetlarga yuqori va o'rta maktabni yoki 12 yillik oddiy maktabni bitirgan o'quvchilar qabul qilinadi. U yyerda 460 ta universitet bo'lib, 95tasi davlat tasarrufida, 34tasi munitsipal, 31tasi xususiydir. 1-toifadagi universitetlarda har bir o'qituvchiga 3 nafar, 2-toifali universitetlarda esa 20tadan talaba to'g'ri keladi. Universitetlarga qabul qilish 2 bosqichga bo'linadi: 1-bosqichi turar joyda o'tkaziladi, buning uchun eski yapon tili, matematika, fizika, kimyo, jamiyatshunoslik, tarix bo'yicha test sinovlaridan o'tiladi.

Yaponiyada oliy ta'lim majburiy hisoblanadi va u kasb ta'limi bilan uzviy bog'liqdir. Oliy ta'lim tizimi quyidagi turlarni o'z ichiga oladi:

1. To'liq sikldagi universitetlar (4 yil).
2. Tezlashtirilgan universitetlar sikli (2 yil).

3. Kasb ta'lim kollejlari.

4. Texnika institutlari.

Germaniya ta'lim tizimi

Germaniya Federativ Respublikasi 16ta mustaqil Federativ yerlar (viloyatlar)dan iborat bo'lib, har biri shakliga ko'ra turlicha bo'lgan ta'lim tizimiga ega. Ta'lim muassasalari asosan davlat tasarrufida bo'lib, ular uchun ta'lim dasturiga tegishli bo'lgan davlat ko'rsatmalari mavjud.

Ta'limni joriy qilish va boshqarish Federal yerlar (FE) hukumatining kompetentsiyasiga kiradi, lekin markaz tomonidan umumiy raxbarlik ham bor: ta'lim vazirligi ta'lim siyosati kontseptsiyasini ishlab chiqadi, OO'YUlarini kengaytirishga mablag' ajratadi.

GFR konstitutsiyasiga ko'ra har bir Federal Yer o'z hududidagi maktab va oliy ta'limni rejalashtirish va amaliyotga tadbiq etish bo'yicha o'zi javob berishga qaramay, barcha Federal Yerlar va Federal hukumat umumta'lim va oliy ta'lim muassasalarida o'qitish kurslarida birlikni ta'minlash maqsadida hamkorlik qiladilar. Federal organlar va Federal Yerlarning ta'lim sohasi bo'yicha siyosati kelishilgan: ta'limning davomiyligi, ta'tillar, o'quv dasturi, imtixonlarni o'zaro tan olish, attestatlar, maktabni tugatganligi xaqida guvohnoma, diplomlar, unvonlar shular jumlasidandir.

Har bir Federal Yerda ta'lim tizimi xaqida o'zining qonuni mavjud, lekin buning hammasi umumiy federal qonun asosida ishlab chiqilgan. Har bir Federal Yer maktabga qatnash vaqti, o'qish muddati va darsliklarni belgilashda mustaqildir. O'quv rejalar va ta'lim darajasi har bir Federal Yer uchun turlichadir. O'qitish dasturlari, darsliklar viloyat xukumati bosqichida tasdiqlanadi. Har bir fan bo'yicha tegishli vazirlik tomonidan tasdiqlangan bir necha darsliklar mavjud bo'lib, o'qituvchi darslikni o'zi tanlash huquqiga ega. Shu tariqa ta'limning ko'p variantlilikiga erishiladi, fikrlar plyuralizmi ta'minlanadi.

Federal hukumatning xuquqlari asosiy qonunlarni qabul qilishda, jumladan moliyalashtirish masalalarida chegaralangan. Ta'limdagi harajatlar haqida quyidagilarni aytish mumkin:

- birorta Federal Erlar davlat umumta'lim, kasbiy va oliy o'quv yurtlarida o'qish uchun pul olmaydi;
- barcha Federal erlarda o'quvchilarni uydan maktabga, maktabdan uyga tashuvchi avtobuslarni o'z hisobidan beradi;
- deyarli barcha o'quvchilarga davrslik va o'quv qo'llanmalarni qiymatining ozgina qismiga beradi;
- ma'lum toifadagi o'quvchilar va talabalarga mavjud federal qonunlarga ko'ra davlat moddiy yordam ko'rsatadi.

Germaniyada xususiy maktablarga ruxsat berilgan, ular orasida diniy maktablar ham bor. Bu maktablarda taxminan 8% o'quvchilar tahsil oladilar. Xususiy maktablar o'quv dasturlarini tanlashda davlat maktablariga nisbatan erkin bo'lganligi bois turli pedagogik muqobillarning aprobatsiyasi o'tkazilib turiladi.

Sekin asta differentsiyalashgan ta'lim tizimi, ya'ni har bir o'quvchiga uning qobiliyati va o'qishdagi turlicha yo'nalishiga ko'ra moslashuvchan yondashuv kiritilmoqda.

Umuman olganda Germaniya ta'lim tizimi bir necha bosqichni o'z ichiga oladi:

1. Elementar ta'lim: maktab ta'limining 1-bosqichiga tegishli bo'lib, maktabgacha muassasalar kiradi. Asosan bular bolalar bog'chalari, tayyorlov sinflari va kirish guruhlar bo'lib, bu erlarga bolalarning qatnashishi 3 yil davomida ota-onalar xohishiga ko'ra ixtiyoriydir.

2. Ta'limning birinchi bosqichi. (Primastufe) boshlang'ich maktab, unga 6 yoshdan qatnay boshlaydi. O'qish muddati 4 yil, Berlin va Brandenburgda 6 yil. Bu bosqichdagi ta'limning maqsadi – bolalarga ta'lim Ining ikkinchi bosqichidagi u yoki bu maktabda ta'limni davom ettirishga imkon beruvchi asosiy bilimlarni berishdan iborat.

3. Ta'lim Ining ikkinchi bosqichi (Sekundastufe I) “yo'nalishli bosqich” deb nomlanuvchi bosqichdir, unda bolalarni ularning iqtidoriga ko'ra o'quv muassasalarining kerakli turiga yo'naltiradi: asosiy maktablar, real maktablar, gimnaziyalar, kompleks maktablar. O'quvchilar ta'lim xaqidagi attestatni real va asosiy maktablarni bitirgachgina olishadi.

4. Ta'lim II ning ikkinchi bosqichi (Sekundastufe II)ga gimnaziyaning yuqori sinflari, shuningdek kasbiy ta'lim va muassasalarda kasbiy ta'lim kiradi. Muassasalarda kasbiy ta'lim “dual tizim” deb ham ataladi, unda ta'lim va ishlab chiqarishda amaliyot 2 yil davomida olib boriladi, bu o'qishni tugatish o'rna ta'limni tugatish bilan teng bo'lib, yakunida faqat kasbiy sohada o'qishni davom ettirish mumkin. Gimnaziyada 3 yil o'qib, o'quvchilar umumiy shahodatnoma “yetuklik attestati” – abitur oladilar, bu ularga istagan oliy o'quv yurtiga kirishga imkon beradi.

5. Ta'limning uchinchi bosqichi oliy ma'lumot haqida diplom beruvchi oliy o'quv yurtlari va malaka oshirish o'quv muassasalari.

GFR ta'lim tizimi umumYevropa ta'lim tizimiga integratsiyalashgan: o'quv muassasalarining barcha turlari Yevropa Ittifoqi (ES) dasturini amalga oshirishga mo'ljallangan, EI davlatlari ta'lim standartlarini unifikatsiya (bir xillashtirish) qilinadi, diplomlar bu davlatlarda kuchga ega.

Germaniya uzoq davrlardan beri fan va madaniyat markazi sifatida mashhurdir. Shiller, Gyote, Shneger, Gumboldt, Kant, Gegel va boshqalar kabi buyuk shoirlar, yozuvchilar, filosoflar va jamoat arboblari hammaga tanish. Germaniyada o'rta asrlarda tashkil topgan 1-universitet mavjud. Eng qadimiy universitet bu Geydelberg universiteti bo'lib, 1386 yil tashkil topgan. 1388 yil tashkil topgan Kyoln universiteti qadimiy universitetlardan sanaladi. Bu o'quv muassasalari qadimiy an'analari va klassik ta'limi bilan mashhurdir.

Hozirgi kunda universitetlar va boshqa oliy o'quv yurtlari soni sezilarli darajada ortdi, ta'lim tizimi ham o'zgardi. Avvalgiday gumanitar ta'lim an'analari muhim o'rinni egallaydi, lekin texnik ta'lim, nazariya bilan amaliyot birligi, fanlararo ta'lim ham birinchi o'ringa chiqmoqda. Oliy o'quv yurtlari fan va texnikaning oxirgi yutuqlari – yo'nalishlarni aks ettiruvchi dasturlarni kiritmoqdalar. Shu maqsadda o'quv rejaları qayta ko'rib chiqilmoqda.

Bruney Darussalom sultonligida ta'lim tizimi

Borneoda Islomiy qirollikning shakllanishi 14-asrga borib taqaladi va Avang Alak Betar 1368 yilda Islomni qabul qildi va o'zini Sulton Muhammad SHoh deb e'lon qildi. Bu islomning Bruneyda deyarli 650 yildan beri bo'lganini va Bruney XIV-XVI-asrlarga qadar Borneo oroli va hozirgi Filippinning janubiy qismidagi orollardagi o'z ta'sirini oshira bordi va Bruney-Darussalom Sabah, Saravak va Filippin pastki qismlarini qamrab olgan qudratli podshohlik bo'lgan. SHunday qilib, hozirgi Sulton dunyoning eng qadimgi doimiy hukmdor sulolalaridan biri hisoblanadi. XIX asrga kelib, Bruney-Darussalom imperiyasi urushlar, qaroqchilik va Yevropa kuchlarining mustamlakachilik harakatlariga duchor bo'ldi. 1847 yilda sulton Buyuk

Britaniya bilan shartnoma tuzdi va 1888 yilda Bruneý Darussalom rasman Britaniya vassaliga aylandi. 1906 yilda Bruneý-Darussalomda Rezidentsiya tizimi tashkil etilgan. Angliya rezidenti, Malaylarning urf-odatlar va islom dinidan tashqari barcha masalalarda sultonga maslahat berish uchun Britaniya hukumati vakili sifatida tayinlangan. 1959 yili Buyuk Britaniya bilan imzolangan bitim natijasida Bruneý-Darussalom o'zini o'zi boshqarish maqsadida konstitutsiyani yaratdi va ushbu konstitutsiyada Bruneýda Islom rasmiy dini sifatida e'tirof etilgan.

Bruneýdagi musulmonlarning aksariyati sunniy islomning shofiiy mazhabiga amal qilishadi. "Aholining 75%dan ortig'i musulmon bo'lib, boshqa dinlar ham muhim ahamiyatga ega masalan, aholining 9 % buddaviylar va 8 % nasroniylar va 4% an'anaviy e'tiqodlarga sig'inuvchilardan iboratdir."

Bruneý ta'lim tizimi. Mamlakat ta'lim tizimi Britaniya ta'lim tizimi andozasida shakllantirilgan bo'lib, Bruneý-Kembrij GCE (GCE) A darajalari abituriyentlarni Bruneý Darussalomda va boshqa oliy o'quv yurtlariga kirish uchun tayyorlashda ishlatiladi.

Bruneý-Darussalomdagi rasmiy maktab ta'lim tizimi 1 yil maktabgacha ta'lim, olti yil boshlang'ich, uch yil o'rta, ikki yil o'rta yoki kasb-hunar yoki texnik ta'lim bosqichlarini qamrab oladi.

O'rta maktabdan keyingi va uchinchi darajadagi ta'lim texnik va kasb-hunar ta'limi markazlari, kollejlari, institutlar va universitetlar tomonidan ta'minlanadi. Hozirgi kunda 206 boshlang'ich maktab, 47 o'rta maktab, 9 texnik / kasbiy / hamshiralik markazi, bitta oliy o'quv yurti va uchta universitet mavjud.

O'quv yili 2 yanvardan boshlanib har chorakda 10 dan 12 haftagacha bo'lgan 4 davrdan iborat bo'lib, yil oxirida 4 haftalik tanaffus bilan yakunlanadi.

Maktabgacha boshlang'ich ta'lim. Bolalar besh yoshdan boshlab ta'lim tizimiga kirishadi va bir yil davomida maktabda o'qish uchun tayyorlanishadi. Biroq, nodavlat maktablarida bolalar boshlang'ich ta'limga kirishdan oldin uch yoshdan olti yoshgacha maktabgacha ta'lim dargohida ta'lim-tarbiya olishlari mumkin.

Boshlang'ich ta'lim. Boshlang'ich ta'limning davomiyligi olti yil. Quyi boshlang'ich 1 dan 3 sinfgacha va yuqori boshlang'ich 4 sinfdan 6 sinfgacha bo'linadi. Boshlang'ich ta'lim malay tilida o'qitiladi.

Yuqori boshlang'ich maktab o'quvchilari ikki tili (malay va ingliz) ta'lim tizimiga amal qiladilar. Malay tilida malay tili, islomiy bilimlar va islom malay monarxiyasi fanlarigina olib boriladi va qolgan barcha fanlar ingliz tilida olib boriladi. Yuqori boshlang'ich ta'lim oxirida o'quvchilar imtihon topshiradilar va boshlang'ich ta'lim guvohnomasi (PCE)ga ega bo'ladilar. Malay va ingliz tili, matematika, aniq fanlar va umumiy fanlar bo'yicha imtihon topshiradilar. O'rta ta'lim bosqichiga o'tish uchun o'quvchilar malay va ingliz tilidan, matematikadan yoki umumiy fanlar yoki aniq fanlar imtihonlaridan o'tishlari kerak. Imtihonlardan muvaffaqiyatli o'ta olmaganlar keyingi yilning yanvar oyida PCE imtihonini qayta topshiradilar.

O'rta ta'lim. Bruneý ta'lim tizimi Britaniya ta'lim tizimidan andoza olgan bo'lib, Bruneý-Kembrij GCE A darajalari talabalarni Bruneý Darussalomda va boshqa oliy o'quv yurtlariga kirish uchun tayyorlashda ishlatiladi. O'rta ta'lim quyi o'rta (1-3 bosqich) va yuqori o'rta darajalarga (4-5 bosqich) bo'linadi.

Quyida o'rta maktabda o'qish muddati uch yil. Uchinchi kurs oxirida, talabalar **Penilya Menengah Bawah (PMB)** yoki **quyi o'rta ta'limni baholash imtihonini** topshirishadi. Ushbu imtihon natijalari asosida o'quvchilarni kasb-hunar maktablariga yoki akademik yo'nalishga ajratishga yordam beradi va uch yillik o'rta ta'limdan so'ng o'quvchilarning yutuqlarini milliy darajada baholash imkonini beradi.

PMB imtihonidan so'ng (2004 yil boshidan) talabalar tabiiy fanlar, ijtimoiy fanlar yoki texnik fanlar bo'yicha Yuqori O'rta bosqichga yo'naltiriladi. Yuqori O'rta bosqichning 5-kurs oxirida akademik bitiruvchilar Bruney-Kembrij umumiy ta'lim darajasi (GCE "O" darajasi) bo'yicha imtihon topshiradilar.

"O" darajasiga ega bo'lganlar, keyinchalik Bruney-Kembrij ilg'or darajasidagi imtihoniga (GCE "A" darajasi) olib boradigan keyingi ikki yilda Universitetga kirishga yo'l ochib beradigan kurslarini o'tashlari mumkin. Keyin ular ishga joylashishlari, mamlakatdagi turli texnik va kasb-hunar kollejlarda o'qishi, mahalliy yoki chet el oliy o'quv yurtida o'qishni davom ettirishlari mumkin.

Nodavlat maktablar. Bruneyda bolalar bog'chalari, boshlang'ich va o'rta ta'limni taklif etadigan 80dan ortiq xususiy maktablar ham mavjud. Ushbu nodavlat maktablarning roli mamlakat bolalari uchun ta'lim berishda davlat maktablariga bo'lgan bog'lanishni kamaytirishdan iborat. Hukumat, Bruney fuqarolariga va doimiy ro'yhatdan utgan horijiy davlat xizmatchilariga har oyda farzandlari o'qishi bilan bog'liq harajatlarni qoplab beradi.

Muvaffaqiyatli va tegishli "O" daraja natijalariga ega bo'lgan talabalar universitetgacha bo'lgan bosqichga o'tishlari mumkin. Ushbu darajada, aksariyat talabalar Bruney-Kembrij umumiy ta'lim sertifikatini "Ilg'or" (BC-GCE "A") imtihoniga olib boriladigan ikki yillik kursga qatnaydilar. "A" daraja kurslarini qoniqarli baholar bilan tamomlaganlar Bruney Darussalom Universiteti yoki boshqa oliy o'quv yurtlariga kirish huquqiga ega bo'lishlari yoki chet elda o'qish uchun stipendiyalar olishlari mumkin bo'ladi.

Laksamana biznes kolleji 2002 yil mart oyida ochilgan bo'lib, universitetgacha, magistratura va kasbiy kurslarni taklif etadi.

Bu Londondagi Kensington Biznes kolleji bilan qo'shma kollej bo'lib, buxgalteriya hisobi, biznes tadqiqotlari, huquqshunoslik, axborot texnologiyalari, sayohat / turizm, IELTS va boshqa sohalarida o'qish, shuningdek "O" darajasi uchun universitetgacha bo'lgan boshlang'ich kurslarini taklif etadi.

Bruney Akkreditatsiya Kengashi universitetni tashkil etish va diplom kurslarini akkreditatsiyadan o'tkazadi.

Tahfiz Al-Qur'on Instituti Qur'onni yod olish va Qur'on ilmlari va boshqa fanlarni o'rganishga ixtisoslashgan o'quv muassasasidir.

Oliy ta'lim muassasalari. Sultonlikda 4ta Oliy O'quv Yurtlar mavjud bo'lib, ular Bruney-Darussalom Universiteti, Bruney Texnologiya Universiteti, Sulton SHarif Ali nomidagi Islom Universiteti va Diniy ta'lim O'qituvchilari Universiteti Kolleji mavjud. Mamlakatda Bruney fuqarolari uchun oliygohlarda ta'lim olish mutlaqo bepul bo'lib, oylik stipendiyalar va bepul yotoq va 3 mahal ovqat bilan ta'minlanishadi. Universitetlarda darslar ingliz, arab va malay tillarida olib boriladi. Horijlik talabalarning deyarli hammasi Bruney davlat granti asosida ta'lim olishadi. Har bir Universitetda dinga oid fanlar mavjud bo'lib, tajribali professorlar tomonidan o'qitiladi.

Brunei Darussalam Universiteti (UBD) 1985 yilda tashkil etilgan bo'lib Bruneydagi ilk va eng yirik oliy ta'lim muassasasi hisoblanadi. UBD bu yil birinchi marta TIMES HIGHER EDUCATION (TNE) Jahon universitetlari reytingiga 401 dan 500 gacha bo'lgan guruhda global mavqega ega bo'ldi. Bu UBDni ASEANning dunyodagi eng nufuzli universitetlar reytingida to'rtinchi o'rinda turishini ta'minlaydi va bu uning xalqaro miqyosda o'qitish va tadqiqotlar sohasida tan olingan oliy ta'lim muassasasi sifatidagi maqomini bildiradi.

Universitet shuningdek, Quacquarelli Symonds (QS) Jahon universitetlari reytingida barqaror o'sishni namoyish etdi. Hozirgi kunda u so'nggi reytingda 298-o'rinni egallab turibdi, o'tgan yilgi 323-dan 25-o'ringa ko'tarilgan. Barcha ko'rsatkichlarda akademik obro'si, ish beruvchilarning obro'si, o'qituvchi-talaba nisbati, o'qituvchilar ilmiy maqolalari iqtiboslari, xalqaro fakultetlar va xalqaro talabalar, Universitet sezilarli o'sishni ko'rsatdi. Universitet hozir QS Osiyo universitetlari reytingida 86-o'rinni egallab turibdi va bundan 50 yil oldin tashkil etilgan universitetlar orasida 34-o'rinni egalladi.

Bu yutuq universitetdagi har bir talaba uchun oliy darajali ta'limni ta'minlashda universitetdagi o'quv va ma'muriy sektorlar va muassasadan tashqaridagi moliyalashtirish agentliklarining doimiy va tinimsiz jamoaviy harakatlarining natijasidir.

Brunei-Darussalam Universiteti qoshidagi Sulton Omar Ali Saifuddin Islom Tadqiqotlari Markazi (SOASCIS). SOASCIS 2010 yil 30 sentyabrda Sulton Hoji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Vaddaulahning roziligi bilan tashkil etilgan. Uning asosiy maqsadlaridan biri bugungi dunyodagi o'zgarishlar va qiyinchiliklarga duch kelayotgan musulmonlarni etaklash uchun kerakli bilim va tajribaga ega bo'lgan bitiruvchilar va olimlarni tayyorlashdir. Ushbu markaz ayni paytda zamonaviy masalalar yuzasidan tafakkur qiladigan va intellektual salohiyati yuqori bo'lgan islomiy tafakkurni kuchli shakllantirgan ziyolilarni tayyorlaydi.

Ta'lim modellari.

Qiyosiy pedagogik tizim bu qiyosiy pedagogika metodologiyasi asosida pedagogikaning xalqaro, regional, milliy tajribalarini o'rganish va tatbiq qilish imkoniyatlarini aniqlash, shuningdek, pedagogik tizimni ma'lum davlat, region, aniq o'quv muassasida rivojlantirish bo'yicha qiyoslashga yo'naltirilgan dinamik pedagogik tizimdir.

Qiyoslash texnologiyasi ikkita bo'limdan iborat bo'lib, birinchisi "o'rganish va qayd qilish", ikkinchisi "tuzish va tatbiq qilish" deb nomlanadi.

"O'rganish va qayd qilish" bo'limida qiyosiy tadqiqotlar quyidagi tartibda amalga oshiriladi.

- ta'lim tizimi va uning elementlarini rivojlanish holati va yo'nalishlarini aniqlash;
- ma'lumotlarni to'plash;
- aktlarni tahlil va tasnif qilish;
- qiyoslash mezonlarini tanlash.

"Tuzish va tadbiq qilish" bo'limidagi qiyosiy tadqiqotlar esa quyidagicha amalga oshiriladi:

- o'rganilayotgan obyektning prognostik modelini tuzish;
- a) tadbiq qilish shakli, metodi va chegaralari; b) xususiy va umumiylikni aniqlash;
- eng maqbul modelni tuzish;
- ta'lim muassasalariga tatbiq etish.

Qiyosiy pedagogikaning asosiy tarkibiy qismlari zamon va makon omillaridir. Zamon omili bir xil pedagogik tizimni turli tarixiy davrlar, asrlar, yillarda taqqoslashni nazarda tutadi. Bunda turli tarixiy davrlarda yuzaga kelgan pedagogik nazariyalar o'rganiladi.

Makon omili esa turli hududlarda joylashgan davlatlarning pedagogik tizimlarini taqqoslashni nazarda tutadi. Quyida makon omiliga ko'ra turli davlatlar ta'lim modelini taqqoslab ko'ramiz. Masalan:

Amerika modeli: kichik o'rta maktab → o'rta maktab → katta o'rta maktab → 2 yillik kollej → universitet tizimidagi 4 yillik kollej → magistratura → doktorantura.

Fransiya modeli: onalar maktabi → o'rta maktab → kollej → texnologik, kasbiy va umumta'lim litseyi → universitet → magistratura → doktorantura.

Germaniya modeli: umumiy maktab → real bilim yurti, gimnaziya va asosiy maktab → oliy o'quv yurti → magistratura → doktorantura.

Angliya modeli: birlashgan maktab → grammatik va zamonaviy maktab → kollej → universitet, magistratura, doktorantura.

Rossiya modeli: umumta'lim maktabi → to'liq o'rta maktab, gimnaziya va litsey-kollej → institut, universitet, akademiya → magistratura → doktorantura.

Qozog'iston modeli: to'liq umumta'lim o'rta maktab → kollej → universitet, akademiya (bakalavriat) → magistratura → doktorantura.

Demak, zamon va makon omillariga ko'ra pedagogik tizimlar modelini taqqoslashda yangi pedagogik bilimlar yuzaga keladi. Uning mazmunida quyidagilar aks etadi:

- ta'limning zamonaviy holatini qayd etish;
- ta'lim siyosatini takomillashtirish, muqobil ta'lim siyosatini taklif qilish;
- ta'lim jarayonlarida kutilayotgan holatlarni bashorat qilish;
- qiyosiy pedagogikaning nazariyasi va metodologiyasini boyitish.

XX asr oxirida jahon ta'lim tizimida quyidagi global tendentsiyalar ajratib ko'rsatildi:

- 1) ta'lim tizimini demokratlashtirishga intilish, ya'ni ta'limning hamma uchun ochiqligi, ta'lim tizimining uzluksizligi, ta'lim muassasalariga mustaqillikning taqdim etilishi;
- 2) shaxsga ta'lim olish huquqining to'liq ta'minlanishi (har bir insonga millati, irqi, kelib chiqishidan qat'iy nazar istalgan turdagi ta'lim muassasasida ta'lim olishi);
- 3) ma'lumot olishga ijtimoiy-iqtisodiy omillarning sezilarli ta'siri (pulli-shartnoma asosida tahcil olish);
- 4) xilma-xil qiziqish va o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'quv-tashkiliy tadbirlar ko'lamining ortib borishi;
- 5) ta'lim xizmatlari bozorining o'sishi;
- 6) oliy ta'lim tarmoqlarining kengayishi va talabalarning ijtimoiy tarkibining o'zgarishi;
- 7) ta'limni boshqarish sohasida o'ta markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan boshqaruv uyg'unligini ta'minlash;
- 8) rivojlangan davlatlar tomonidan ta'lim moliyalashtiriladigan asosiy ob'ektga aylanishi;
- 9) ta'lim dasturlarini doimiy yangilash va modernizatsiyalash;
- 10) "o'rtacha o'zlashtirish"ga yo'nalganlikdan, har bir o'quvchining o'ziga xosliklarini ochish hamda ularning qiziqishi va qobiliyatlarini rivojlantirishga etibor qaratilishi;
- 11) rivojlanishida nuqsoni bor bo'lgan bolalar ta'limi uchun qo'shimcha resurslarni izlab topish.

Xalqaro loyihalar va ta'lim dasturlari

Jahon ta'limi muammolarini hal etishda turli ta'lim tizimlari ishtiroki zaruriyatini talab etadigan yirik xalqaro dastur va loyihalash muhim ahamiyat kasb etadi. Yirik xalqaro loyihalarga quyidagilar kiradi:

- ERAZMUS – maqsad Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlar talabalarinin mobilligini taminlash (masalan, dastur doirasida 10% talabalar Yevropa mamlakatlaridagi boshqa oliy ta'lim muasssalarda o'qishga borishlari kerak).
- LINGVA — bu dastur kichik sinflardan boshlab chet tillarni o'rganish samaradorligini oshirishga mo'ljallangan.
- EVRIKA – ushbu loyihaning maqsadi Sharqiy Yevropa davlatlari bilan amalga ooshirilayotgan tadqiqotlarni uyg'g'unlashtirish.
- ESPRIT — yangi axborot texnologiyalarini yaratish sohasida Yevropa universitetlalariri, kompyuter firm kuch va imkoniyatlarini birlashtirishni talab etuvchi loyiha.
- EIPDAS — arab davlatlarida ta'limni rejalashtirish va boshqarishni takomillashtirish sohasiga doir dastur.
- TEMPUS – Yevropa Ittifoqining hamkor-davlatlarda oliy ta'limni rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturi.
- IRIS — xotin-qizlarning kasbiy ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishgga yo'naltirilgan loyihalar tizimi.